

Høgskulen
på Vestlandet

BACHELOROPPGAVE

Seksualundervisning på ungdomstrinnet

GUPEL 412 Bacheloroppgave, vitenskapsteori og forskningsmetode

Fakultet for lærerutdanning, kultur og idrett

Institutt for idrett, kosthald og naturfag

GLU 5-10

Kandidatnummer: 153

Innleveringsdato: 03.06.2019

Veileder: Anne Synnøve Ekrene Hammer

Antall ord: 9847

Jeg bekrefter at arbeidet er selvstendig utarbeidet, og at referanser/kildehenvisninger til alle kilder som er brukt i arbeidet er oppgitt, jf. Forskrift om studium og eksamen ved Høgskulen på Vestlandet, § 10.

Abstract

Sexuality, feelings, sex and boundaries are important parts of most teenagers everyday life through their youth. It's a time in our life that brings physical changes to our bodies, and feelings and questions occur in a challenging and exciting part of our life. In this bachelor thesis I will explore the research question:

«What thoughts does two science teachers have about content and organization of sexual education at secondary school?»

The bachelor thesis look at both the content and the organization of sexual education, and use inspiration from Marianne Støle-Nilsens approaches to categorize the findings. Further it discuss whether the given education is what the national curriculum has set as the educations goal and whether this reflects todays society's norms and ideals. The method used is interviews of two secondary school teachers. Results from both research done in Europe and Norway, and also my own research, show that the teachers in Norway cover the national curriculum, but that the teaching varies because of the freedom teachers has to choose learning materials and focus for their classes.

Innhold

1	Innledning.....	4
1.1	Oppgavens avgrensning.....	5
2	Teori	5
2.1	Begrepsavklaring.....	5
2.2	Seksualundervisning fra 1970 til i dag	6
2.2.1	Gjeldende læreplan.....	7
2.3	Aktuell forskning.....	8
2.3.1	Innhold.....	8
2.3.2	Organisering	9
2.3.3	Hvorfor seksualundervisning?.....	11
3	Metode.....	12
3.1	Innsamling av data.....	12
3.1.1	Informantene	13
3.2	Analyse av data	14
3.3	Reliabilitet og validitet	14
3.4	Etiske hensyn.....	15
4	Resultat	15
4.1	Engasjerte og interesserte elever	15
4.2	Innhold i undervisningen.....	16
4.3	Undervisningens organisering	17
5	Diskusjon.....	20
5.1	Undervisningens innhold.....	20
5.2	Undervisningens organisering	22
6	Avsluttende kommentar.....	24
6.1	Videre forskning.....	26
7	Litteratur.....	27
8	Vedlegg	29
8.1	Vedlegg 1: Tilbakemelding på søknad til NSD.....	29
8.2	Vedlegg 2: Informasjon og samtykkeerklæring	33
8.3	Vedlegg 3: Intervjuguide.....	34
	Tabell 1: Støle-Nilsens fire tilnæringskategorier	5

1 Innledning

Kropp, seksualitet, følelser og pubertet er viktige deler i de fleste elevers liv gjennom ungdomsskolen. Det er en jungel av fysiske forandringer som skjer med kroppen, følelser som oppstår og spørsmål som dukker opp i en veldig spennende, skummel og utfordrende tid av livet. Det er også en tid i livet der valgene som tas, kanskje vil ha konsekvenser som følger resten av livet. Selv om det de siste årene har vært enorm utvikling av teknologi, og informasjon er veldig lett tilgjengelig, har dagens ungdomsskoleelever et behov for kunnskap, støtte og veiledning. De har et behov for å få begreper til å sette ord på følelser og forandringer, samt et behov for å vite hva som er normalt, hva som er greit og ikke greit, og hva det å sette grenser for egen kropp betyr.

Det siste året har det vært flere nyhetsoppslag som omhandler seksualundervisning i Norge. «Undervisninga på skulen er for dårleg. Det er berre prevensjon, abort og kjønssjukdomar vi lærer om. Ingenting om kor bra det kan vere. Sex kan vere fint og bra.» Sitatet er fra leder i ungdomsrådet i Melhus, Siri Marie Bleke. Ungdomsrådet tok grep og inviterte alle ungdomsskolene i Melhus til foredrag med innleid sexolog og familieterapeut, Beate Alstad. Alstad forteller at «unge har jo ikkje sett vanlege penisar. Gutane gøymer seg i dusjen, og på grunn av porno trur dei alle gutetissane skal vere kjempestore. Det er ikkje noko gale med å sjå på porno, men det blir eit problem når det er den einaste kjelda ungane har.» (Solheim & Kringstad, 2019).

I sin artikkel «Når gutelus og jentelus blir digg» beskriver journalist Helene Solheim behovet for informasjon blant skoleelever som skrikende. I artikkelen henviser hun til programmet Newton som har undersøkt hvem ungdom oppsøker hvis de lurar på noe om kropp, følelser eller pubertet. Undersøkelsen viste at nesten halvparten svarte at de snakket med venner, noen få spurte foreldre, søsken, lærer eller helsesøster, mens tre av ti ikke snakker med noen. Veien er kort til internett som har svar på alle spørsmål. «Eg har lært alt av venner eller internett.» svarte en av jentene som ble intervjuet i forbindelse med artikkelen. Statssekretær Rikke Høistad Sjøberg innrømmer i et intervju i Solheims artikkel, at læreplanene ikke har vært gode nok. Læreplanene ble fornyet med kunnskapsløftet i 2006, og ble revidert i 2013. Nå er arbeidet med nye læreplaner i alle fag i gang, disse skal etter planen tas i bruk i 2020. Problemet har vært at lærere i ulike fag har ansvaret for seksualundervisningen. Høistad mener en uklar arbeidsfordeling kan være en del av problemet, som de nå forsøker å rette opp i (Solheim, 2019).

Jeg studerer grunnskolelærer 5-10.trinn og skal undervise i naturfag, og skal dermed ganske sannsynlig ha ansvar for seksualundervisning. Jeg synes seksualundervisning er spennende og interessant, samtidig som det er et tema med mange sårbare og tabubelagte sider, og ikke minst mye som er veldig privat for mange å snakke om. Jeg er nysgjerrig på hvordan seksualundervisningen organiseres på ungdomstrinnet og hva lærere velger å inkludere, eventuelt ikke inkludere, av innhold. Jeg vil i denne oppgaven dermed undersøke dette gjennom problemstillingen:

«Hvilke tanker har to naturfagslærere om innhold og organisering av seksualundervisning på ungdomstrinnet?»

For å svare på denne problemstillingen vil jeg intervjuer to lærere på ungdomstrinnet for å se hva de har fokus på i sin undervisning med tanke på innhold og organisering. Holder de seg til innholdet i læreplanen eller er det andre temaer de bruker mer tid på? Hvilke undervisningsmetoder brukes? Har elevene noen medvirkning på undervisningens fokus? Jeg kommer til å diskutere disse to forskningsspørsmålene:

1. Hvilket innhold fokuserer lærere på i dagens seksualundervisning på ungdomstrinnet?
2. Hvordan organiseres seksualundervisningen?

1.1 Oppgavens avgrensning

I læreplanene er ikke begrepet seksualundervisning nevnt spesifikt, men kommer inn gjennom kompetansemål i både norsk, KRLE, samfunnsfag og naturfag. I utdanningen min har jeg faget naturfag, og jeg har valgt å avgrense oppgaven til seksualundervisning i naturfag. Jeg har også valgt å holde meg til ungdomstrinnet.

2 Teori

I dette kapitlet vil jeg først avklare begrepene seksualundervisning og seksualitet, for å ha en felles forståelse av hva som legges i begrepene gjennom oppgaven. Videre vil jeg gi en historisk oversikt over innholdet i seksualundervisning, fra 1970 frem til i dag. Dette er for å gi en innsikt i seksualundervisningens endring av fokus. I teorikapitlet vil jeg også presentere aktuell forskning på temaet, både gjennomført i Norge og i Europa.

2.1 Begrepsavklaring

Seksualundervisning er et svært omfattende begrep. Begrepet omfatter ordene seksualitet og undervisning, som gir uttrykk for at det er undervisning om seksualitet eller seksuelle emner. I en publikasjon av WHO og det Federal Centre for Health Education (BZgA) fra 2010 defineres seksualundervisning slik:

Sexuality education means learning about the cognitive, emotional, social, interactive and physical aspects of sexuality. Sexuality education starts early in childhood and progresses through adolescence and adulthood. For children and young people, it aims at supporting and protecting sexual development. It gradually equips and empowers children and young people with information, skills and positive values to understand and enjoy their sexuality, have safe and fulfilling relationships and take responsibility for their own and other people's sexual health and well-being. (WHO Regional Office for Europe & BZgA, 2010, s. 20)

Definisjonen inneholder hva elevene skal lære og hvilket utbytte de skal ha av undervisningen. I definisjonen blir begrepet seksualitet brukt. I læreplanen er begrepet seksualitet brukt i kompetansemål i både samfunnsfag og naturfag. Roien, Simovska og Graugaard skriver at sex og seksualitet ofte blir brukt som synonymer, og at det er nært knyttet til samleie, parforhold og fruktbarhet, noe som blir en veldig snever forståelse av begrepet (Roién, Simovska & Graugaard, 2018, s. 141). WHO definerer seksualitet slik:

“Sexuality is a central aspect of being human throughout life and encompasses sex, gender identities and roles, sexual orientation, eroticism, pleasure, intimacy and reproduction. Sexuality is experienced and expressed in thoughts, fantasies, desires, beliefs, attitudes, values, behaviours, practices, roles and relationships. While sexuality can include all of these dimensions, not all of them are always experienced or expressed. Sexuality is influenced by the interaction of biological, psychological, social, economic, political, ethical, legal, historical, religious and spiritual factors.” (WHO Regional Office for Europe & BZgA, 2010, s. 17)

Definisjonen ser seksualitet som et sentralt aspekt ved å være menneske, og beskriver begrepets omfang, og hvordan det kan oppleves og uttrykkes. Røthing og Svendsen ser seksualitet som et kulturelt fenomen. Med dette mener de at seksualitet er noe som kontinuerlig fortolkes og tillegges betydning, der betydningene er kulturelle, ikke fastlagte (Røthing & Svendsen, 2009, s. 34). Med dette blir seksualitet noe som forandrer seg med tiden, noe sammensatt, noe individuelt og unikt, og det er slik det må være uttrykt i undervisning.

2.2 Seksualundervisning fra 1970 til i dag

Seksualundervisning har vært et tema i skolen i Europa siden 1950-tallet, med Sverige som første land ut. Resten av Europa har fulgt etter, Norge på 1970-tallet. Fokuset har endret seg med tiden, fra forebygging av uønsket graviditet på 1960- og 70-tallet, tiltak for å hindre spredning av HIV i 1980 og bevissthet rundt seksuell mishandling på 1990-tallet, til å omfatte arbeid mot kjønnsdiskriminering, homofobi og digitalmobbing utover 2000-tallet (European Expert Group on Sexual Education, 2016, s. 427).

I Norge følger skolens undervisning læreplanen og dens kompetansemål, som uttrykker hvilke ferdigheter, holdninger og kunnskaper vi ønsker at elevene skal sitte igjen med. Røthing skriver i en artikkel i Norsk Pedagogisk tidsskrift i 2004:

«Den norske skoles læreplaner kan leses som uttrykk for rådende idealer og forståelser i samfunnet. De forskjellige læreplanene gjenspeiler med andre ord ulike tiders ulike perspektiver,

fortolkninger og normer, knyttet til temaer som for eksempel kjønn og seksualitet (Røthing, 2004, s. 83).»

I Mønsterplan 74, M74, blir seksualundervisningen tematisert i naturfag under biologi og det obligatoriske emnet forplantningen (Norges Kirke- og undervisningsdepartement, 1974, s. 191 og 301). For 7-9.klassetrinn innebar dette at elevene skulle lære noe om blant annet kjønnsorganets bygning og funksjon, graviditet, abort, kjønns sykdommer, og «kort omtale av homoseksualitet og ekshibisjonisme og andre seksuelle ytringer som er forskjellige fra det normale» (Norges Kirke- og undervisningsdepartement, 1974, s. 301). I tillegg ble prevensjon for første gang tematisert i norsk læreplan, men elevene skulle kun få informasjon, «praktisk veiledning i prevensjon hører ikke med til grunnskolen undervisning» (Norges Kirke- og undervisningsdepartement, 1974; Røthing & Svendsen, 2009).

Den reviderte M87 lignet mye på M74 med hensyn til framstillinger av kjønn og seksualitet (Røthing & Svendsen, 2009, s. 83). Undervisningen om prevensjon var fortsatt restriktiv, det påpekes at veiledning i bruk av prevensjonsmidler bare skal gis i særskilte behov (Kyrkje- og undervisningsdepartementet, 1987; Røthing & Svendsen, 2009, s. 84).

I 1993 ble det vedtatt skolestart for 6-åringer fra 1997, og det ble nødvendig med en ny læreplan for hele grunnskolen. De største forskjellene i seksualundervisningen på ungdomstrinnet er hvordan prevensjon og seksuelt overførbare sykdommer omtales. Elevene skulle nå «bli kjent med ulike prevensjonsmidler og få veiledning i hvordan de brukes», samt «lære om ulike sykdommer og drøfte hvordan en kan unngå dem» (Kirke- undervisnings- og forskningsdepartementet, 1996, s. 217). Det er også lagt til et kompetansemål som legger opp til drøfting av ulike temaer, blant andre seksualitet, seksuell kjønnsidentitet, seksuell lavalder, seksuell debut og sexpress. Dette er temaer som før ikke har hatt noen plass i seksualundervisningen i naturfag, og flere av begrepene finnes ikke i hverken M74 eller M87.

2.2.1 Gjeldende læreplan

Dagens læreplan kom med reformen Kunnskapsløftet i 2006. Seksualundervisningen er spredt utover flere trinn, befruktning og reproduksjon er kompetansemål etter 4.trinn, og kjønnsidentitet og seksuell orientering er noe elevene skal ha kjennskap til etter 7.trinn. Etter 10.trinn i temaet kropp og helse i naturfag skal elevene kunne:

- beskrive kort fosterutviklingen og hvordan en fødsel foregår
- formulere og drøfte problemstillinger knyttet til seksualitet, seksuell orientering, kjønnsidentitet, grensesetting og respekt, seksuelt overførbare sykdommer, prevensjon og abort (Utdanningsdirektoratet, 2013, s. 9)

Ser man på utviklingen og endringene fra M74 til LK06 er det et klart skifte i fokus fra ren forplantningskunnskap til å inkludere seksualitet, kjønn og seksuell orientering (Vildalen, 2014, s.

193). Hvordan homofili, prevensjon og følelser betegnes viser en endring i samfunnets fokus, som Røthing (2004) var inne på i sin artikkel. Vildalen påpeker også at seksualundervisningen har fått lavere prioritet sammenliknet med L97, med tanke på at målsettingene er mer generelt formulert. Hun mener også at selv om følelser- og relasjonsaspektene er viet større oppmerksomhet, så er fortsatt fokuset mye på teknisk informasjon og seksualitet knyttet til forplantning (Vildalen, 2014, s. 194).

Arbeidet med revidering av læreplanene i LK06 er i gang, og utkastet til ny læreplan i naturfag er publisert. Etter 10.trinn er det kun ett kompetansemål om seksualundervisning i naturfag, som er at elevene skal kunne «drøfte problemstillinger knyttet til seksualitet og prevensjon» (Utdanningsdirektoratet, 2018, s. 9). Et kompetansemål som kan dekke mye eller lite, ut i fra hvordan begrepene «seksualitet» og «prevensjon» blir forstått. Læreplanen må i sees i lyset av den nye overordnede delen av læreplanen, som blant annet inneholder tre tverrfaglige temaer der det ene er folkehelse og livsmestring. Blant aktuelle områder som nevnes er seksualitet og kjønn, verdivalg, og det å kunne sette grenser og respektere andres grenser (Kunnskapsdepartementet, 2017).

2.3 Aktuell forskning

Lazarus, Parker og Wellings ga i 2009 ut en artikkel der de hadde sett på daværende retningslinjer for seksualundervisning i landene i EU og Norge. I sin undersøkelse så de både på innhold, undervisningsmetode, hvilket læringsmateriale som ble brukt og hvordan undervisningen ble organisert. De fant at både innhold og undervisningsmetoder varierte stort både innenfor landegrensene og mellom landene. I flere tilfeller var det vanskelig å få et klart bilde på hva som faktisk ble undervist i de ulike landene (Lazarus, Parker & Wellings, 2009, s. 239). De fant ut at mange land har seksualundervisningen lagt under biologi, noe som forteller om et stort fokus på helse- og kroppsaspektet, og lite om personlige forhold (Lazarus et al., 2009, s. 240). Læringsmaterialet varierte fra visuelle midler, filmer, til teater og internett.

2.3.1 Innhold

Undersøkelsen til Lazarus, Parker og Wellings viste at alle temaer, både biologiske, psykiske, etiske og personlige, dekkes av seksualundervisning i Norge (Lazarus et al., 2009). Røthing og Svendsen (2009) undersøkelse fra 2008 viste at seksualundervisning foregår på alle trinn, men mest i 10.klasse, og at det undervises mest i naturfag, og litt i fagene KRLE og samfunnsfag. De fant ut at temaene lærere velger å bruke tiden på er forelskelse, abort, grensesetting i forhold til egen kropp og seksualitet, graviditet og prevensjon. De fant indikasjoner på at undervisningen ikke ble lagt opp kun med hensyn til læreplanen, men også til temaer som er relevante og aktuelle for elevene. Et tema flere lærere oppga at de prioriterte var seksuell trakassering, selv om dette ikke tematiseres i læreplanen eller i læreverkene (Røthing & Svendsen, 2009, s. 16).

Marianne Støle-Nilsen skrev i 2017 sin masteroppgave om seksuell dannelse. I sin studie presenterer hun fire tilnæringskategorier som hun mener seksualundervisningen i Norge kan kategoriseres i,

kjønn- og mangfoldstilnærmingen, helsetilnærmingen, kriminalitetstilnærmingen og danningstilnærmingen. Disse tilnærmingene kom hun fram til ut i fra hvordan hun ser seksualundervisningens formål i Norge, etter å ha studert kompetansemålene under seksualundervisning i fagene naturfag, samfunnsfag, KRLE og norsk. Kategoriene, formålene og tematikken er vist i tabell 1 under (Støle-Nilsen, 2017, s. 18). I naturfagsperspektivet vil det første kompetansemålet i LK06 dekke helsetilnærmingen, mens det andre vil komme inn under både helse-, kriminal- og kjønns- og mangfoldstilnærmingen (Støle-Nilsen, 2017, s. 21).

<p>Helsetilnærmingen:</p> <p>Formålet med seksualundervisning er:</p> <ul style="list-style-type: none"> • å fremme god helse og forebygge seksuell uhelse, som kjønnssykdommer og uønsket svangerskap <p>Tematikk:</p> <ul style="list-style-type: none"> • prevensjon, kjønnssykdommer, svangerskap og fødsel, kroppslige funksjoner, reproduksjon 	<p>Kriminalitetstilnærmingen:</p> <p>Formålet med seksualundervisning er:</p> <ul style="list-style-type: none"> • å forebygge kriminelle handlinger knyttet til seksualitet, som trakassering og overgrep <p>Tematikk:</p> <ul style="list-style-type: none"> • grensesetting, lover og regler, språkbruk, samtykke, overgrep, voldtekt, krenkelser, trakassering
<p>Kjønn og mangfoldstilnærmingen:</p> <p>Formålet med seksualundervisning er:</p> <ul style="list-style-type: none"> • å gi en inkluderende, likestilt og normkritisk seksualundervisning som ivaretar alle former for kjønnsidentitet og seksuell orientering <p>Tematikk:</p> <ul style="list-style-type: none"> • seksuell orientering, likestilling, kultur, kjønnsroller, seksuell identitet, ulike kjønnsuttrykk, sex med samme kjønn 	<p>Danningstilnærmingen:</p> <p>Formålet med seksualundervisning er:</p> <ul style="list-style-type: none"> • å gi en helhetlig seksualundervisning som setter eleven i stand til å ha et godt og sunt seksualliv <p>Tematikk:</p> <ul style="list-style-type: none"> • tematikken fra alle de tre andre tilnærmingene i tillegg til alt som kan anses å være nødvendig for å oppnå formålet

Tabell 1

Støle-Nilsens fire tilnæringskategorier, og hva formålet og tematikken til de ulike er (Støle-Nilsen, 2017).

Resultatene fra hennes studie viste at lærernes seksualundervisning ligger innenfor kompetansemålene, og at det samlet sett er en undervisning innen danningstilnærmingen med litt ulik vektlegging innen de ulike fagene. Faget naturfag skilte seg ut, lærerne var veldig tydelige på at seksualundervisningen dekker alle læreplanens kompetansemål, noe som gjør at den innholdsmessig ligger innenfor danningstilnærmingen (Støle-Nilsen, 2017, s. 119).

2.3.2 Organisering

Lærer

Det er lærerne som står for det meste av seksualundervisningen i Norge. Ifølge både Lazarus, Parker og Wellings (2009) og Røthing og Svendsens (2009) undersøkelser gjennomføres den hovedsakelig i naturfag. Kravet for å undervise i naturfag på ungdomstrinnet er 30 relevante studiepoeng (Forskrift til opplæringslova, 2006; Opplæringsloven, 1991). Det er ikke noe mer krav om kompetanse enn dette,

og naturfaglærernes kompetanse kan derfor variere. I Støle-Nilsens studie hadde nesten ingen av lærerne hatt om seksualitet i egen utdanning og ingen hadde vært på kurs (Støle-Nilsen, 2017, s. 121).

Opplæringsloven, forskriften til denne og læreplanverket legger føringer for undervisningen. Læreplanene har mye innflytelse på planlegging, gjennomføring og vurdering av undervisningen. Kompetansemålene impliserer at elever og lærere har tilgang til et bredt utvalg varierte og fleksible læremidler, både trykte og digitale kunnskapskilder (Kunnskapsdepartementet, 2008, s. 72). Hvilke metoder som skal brukes er ikke spesifisert, noe som gir lærer metodefrihet. Metodefriheten gir lærer mulighet til å benytte seg av metodene og læringsmaterialet som gir elevene best mulig læringsutbytte.

Lazarus, Parker og Wellings (2009) fant at undervisningsmetodene, innhold og bredde i undervisningen varierte veldig. Røthing og Svendsen (2009) ser også i sin forskning at seksualundervisningen i Norge fort blir veldig forskjellig fra lærer til lærer. I studien sier de at det er mye som tyder på at det er uklart hva skolens mandat med hensyn til undervisning om seksualitet faktisk er (Røthing & Svendsen, 2009, s. 23). Lazarus et al. begrunner variasjonen med at lærerne individuelt kan velge når det kommer til undervisningsmetode og innhold (Lazarus et al., 2009, s. 237).

Helsesykepleier

Både Lazarus et al. (2009), Røthing og Svendsen (2009) og Støle-Nilsen (2017) fant at helsesykepleier deltok i organiseringen av seksualundervisning. Lazarus et al. (2009) så at lærer hadde hovedansvar, men at helsesykepleier ofte tok de «vanskeligere temaene». Helsedirektoratet har nasjonale retningslinjer for helsesykepleiers samhandling med skole, og i disse er det en sterk anbefaling at skolehelsetjenesten skal bidra i skolens undervisning om seksuell helse. I anbefalingen står det at «undervisning bør sikre at alle barn og unge får nødvendig kunnskap og handlingskompetanse om seksuell helse og bidra til å forebygge seksuelle overgrep. Undervisningen bør være alderstilpasset og ses i sammenheng med skolens læreplaner» (Helsedirektoratet, 2017).

Organisasjoner

Studien til Lazarus et al. (2009) og Støle-Nilsen (2017) fant også at flere skoler benyttet seg av tilbud fra ulike organisasjoner som tilbyr seksualundervisning. En av disse er Medisinernes seksualopplysning, MSO. MSO tar da over den ordinære undervisningen og inkluderer temaer som prevensjonsveiledning, og å skape holdninger rundt grensesetting, kjønnsidentitet og nettvett (MSO). Andre organisasjoner er for eksempel Sex og Samfunn, som på oppdrag fra Utdanningsetaten har seksualitetsundervisning for alle skoler på 9.trinn i Oslo Kommune (Sex og Samfunn, 2015).

Internett

De siste årene har teknologi og internett utviklet seg kraftig, og ungdom i dag lever i et samfunn der de «googler ting de lurer på». Seksualitet, kropp og sex er temaer det kan være vanskelig eller flaut å spørre åpent om til både lærer og foreldre, og media åpner opp for at barn og unge kan søke opp informasjon, stille anonyme spørsmål om sine tanker og bekymringer og lese andres erfaringer på de samme temaene. Røthing og Svendsen (2009) bruker tall fra ungdomsundersøkelsen i Trondheim for å si noe om hvor ungdom får informasjon om kropp og seksualitet. Det var mulig å krysse av flere alternativer. På spørsmålet om hvor de fikk «nyttig informasjon om forelskelse, kropp og seksualitet», fikk svaret «helsesøster» 55% , det samme gjorde alternativene «venner» og «TV/blader/internett» (Røthing & Svendsen, 2009, s. 20). Internett blir med dette en stor kilde til informasjon. Attwood, Barker, Boynton og Hancock (2015) anerkjenner media som en viktig for seksualundervisningen, men sier at informasjonen ofte er assosiert med dårlig påvirkning i motsetning til informasjonen de får gjennom formell undervisning (Attwood, Barker, Boynton & Hancock, 2015).

2.3.3 Hvorfor seksualundervisning?

Helsetilnærming

Seksualundervisning har vært, og er et omstridt tema. Hvorfor trenger man seksualundervisning? Hva slags påvirkning har undervisningen på elevene? Ingela Lundin Kvaalem beskriver seksualundervisningens mål som å påvirke elevenes atferd, enten ved å påvirke de psykologiske faktorene som kunnskap, holdninger og verdier, eller gjennom å trene på selve atferden (Kvaalem, 2008). I sin artikkel henviser hun til forskning gjort av Kirby, Laris og Rolleri i 2005, som studerte 83 evalueringsstudier som fokuserte på effekten av seksualundervisning, der de så på bruk av kondom og prevensjon, antall graviditeter og spredningen av seksuelt overførbare sykdommer. Deres resultater viser alt i alt at seksualundervisning har større sjans for en positiv innvirkning på elevene enn negativ (Kirby, Laris & Rolleri, 2007, s. 209).

Flere studier gjort i europeiske land viser at innføringen av seksualundervisning også kan øke selvtillit og ferdigheter til å takle ulike utfordringer, noe som kan myndiggjøre barn og unge til å utvikle sterkere og mer meningsfulle forhold (European Expert Group on Sexual Education, 2016, s. 428).

Helse- og omsorgsdepartementets strategi for seksuell helse sier at «riktig kunnskap om seksualitet og seksuell helse fører til at ungdom debuterer senere, er flinkere til å bruke kondom og prevensjon og utvikler et positivt forhold til egen seksualitet og intimitet» (Helse- og omsorgsdepartementet, 2016a, s. 15). Regjeringens strategi for ungdomshelse sier i tillegg at: «Tilgang til informasjon og veiledning i et miljø som har aksept for unges seksuelle utforskning, er avgjørende for at ungdom klarer å definere en positiv og trygg seksuell identitet.» (Helse- og omsorgsdepartementet, 2016b, s. 22-23).

Seksualundervisningen har med andre ord en påvirkning på elevenes seksuelle helse.

Kriminalitet, kjønn og mangfold

Undersøkelser gjort av Bufdir viser at 15% av norske menn og kvinner blir utsatt for en eller flere former for seksuelle overgrep før de fyller 18 år (Barne- ungdoms- og familiedirektoratet, 2015). Læreplanen i naturfag nevner at elevene skal kunne drøfte problemstillinger rundt blant annet grensesetting og respekt, men ikke noe spesifikt om overgrep. Forskning gjort av Walsh, Zwi, Woolfenden og Shlonsky viser at undervisning om dette temaet har forebyggende effekt (Walsh, Zwi, Woolfenden & Shlonsky, 2015).

Helse- og omsorgsdepartementets strategi bruker WHO sin definisjon av seksualundervisning, og sier at «Dette er emner som favner langt videre enn seksualitet, men som danner et nødvendig grunnlag for den enkeltes dannelse, identitetsutvikling og handlingskompetanse.» (Helse- og omsorgsdepartementet, 2016a, s. 15). Skolen har både et utdanningsoppdrag, og et danningsoppdrag, og læreplanens overordnede del sier at opplæringen skal gi «elevene et godt grunnlag for å forstå seg selv, andre og verden, og for å gjøre gode valg i livet» (Kunnskapsdepartementet, 2017, s. 10). Seksualundervisningen gir informasjon og kunnskap og er en viktig del av elevenes identitetsutvikling, slik at de kan finne ut hvem de vil være, og kunnskap til å respektere og akseptere seg og sine medelever og medborgere for den de er.

3 Metode

Problemstillingen handler om seksualundervisningens innhold og organisering på ungdomstrinnet, og jeg vil undersøke hvilke tanker to lærere i dag har om seksualundervisning. Jeg har på bakgrunn av dette valgt en kvalitativ metode å samle inn data på, gjennom semistrukturerte intervju med to informanter som underviser naturfag på ungdomstrinnet.

3.1 Innsamling av data

I motsetning til spørreundersøkelser, åpner intervju for mer fleksibilitet og gir informantene større frihet til hvordan de kan uttrykke seg. Det er en fleksibel metode som gjør det mulig å få fylldige og detaljerte beskrivelser (Christoffersen & Johannessen, 2012, s. 77). I innsamlingen min ville jeg undersøke informantenes erfaringer og tanker rundt sin seksualundervisning. Dette gjør kvalitative forskningsintervju til en god metode. Intervjuets gjennomføring var semistrukturert, der det på forhånd hadde blitt utarbeidet en intervjuguide. Den tok for seg alle aspektene ved seksualundervisning jeg ønsket å undersøke, både om informantens utdanning og erfaring med seksualundervisning, hvilket fokus de har i sin undervisning og hvilke undervisningsmetoder de bruker. Informantene fikk intervjuguiden på forhånd, slik at de hadde en formening om hva intervjuet skulle handle om og til en viss grad kunne forberede seg. Utover dette kunne spørsmålenes rekkefølge endres og tilleggs- og oppfølgings spørsmål kunne komme til underveis som samtalen gikk, men selve rammen for intervjuene ble lik.

Det finnes flere måter å registrere intervjuer på, lydopptak, videoopptak, notater og hukommelse er noen eksempler. Jeg valgte å ta opp intervjuene ved hjelp av en diktafon, digital lydopptaker. Ved lydopptak vil tonefall, ordvalg, alle pauser og kommentarer fra både intervjuer og informantene bli registrert. Intervjuer kan ha fokus på selve intervjuet, i stedet for å passe på å notere alle svar og utsagn under intervjuet (Kvale & Brinkmann, 2015, s. 205). Diktafonen ble testet på forhånd, med tanke på hvor den burde stå i forhold til informant og intervjuer for å få best mulig registrering av lyd og for å finne ut hvordan den fungerer slik at det var mindre sjanse for menneskelige eller tekniske feil i forbindelse med intervjuet.

Intervjuene ble gjennomført i egnede rom, der det var liten mulighet for å bli forstyrret og bakgrunnsstøyen var lav. Det første intervjuet varte 23 minutter, mens det andre varte i 13 minutter. I slutten av intervjuet fikk begge informantene spørsmål om det var noe de ellers ville legge til, og begge følte seg tilfreds med informasjonen de hadde gitt.

Lydopptakene ble transkribert fra muntlig til skriftlig form kort tid etter intervjuene ble gjennomført. Begge opptakene var vellykkede, med dette menes at lyden var bra og at alle ord og uttalelser var tydelig hørbare, slik at transkripsjonen gikk fint. Intervjuene ble transkribert i sin helhet, og akkurat slik informantene svarte og ordla seg.

3.1.1 Informantene

Informantene til datainnsamling ble valgt ut ved strategisk utvelgelse (Christoffersen & Johannessen, 2012, s. 50). Problemstillingen handler om seksualundervisning på ungdomstrinnet og oppgaven skrives i faget naturfag, gruppen informantene rekrutteres fra ble da lærere som underviser naturfag på ungdomstrinnet og som har erfaring med seksualundervisning på ungdomstrinnet. Oppgaven skrives på relativt kort tid, derfor ble antallet informanter begrenset til to. To informanter vil gi to ulike perspektiv til oppgaven, men utover det ikke gi nok data til å kunne generalisere informasjonen på noen som helst måte. Informantene ble rekruttert etter kriterier om ulikt kjønn, alder, undervisningserfaring og skole. Informantene ble rekruttert gjennom mitt nettverk. De fikk en mail med spørsmål om de kunne tenke seg å stille opp til intervju for oppgaven min. Her fikk de en kort introduksjon til hva oppgaven skulle handle om, samt overordnet hva intervjuet skulle dreie seg om. Hvis de godtok fikk de informasjon om at intervjuguide og informasjonsskriv med samtykke ville bli sendt på mail når det ble klart. De fikk også spørsmål om det var greit at intervjuet ble tatt opp og informasjon om når jeg så for meg at intervjuet kunne finne sted.

Informant 1 er en kvinnelig ungdomsskolelærer. Hun har tatt grunnskolelærerutdanning 5-10trinn og er adjunkt med opprykk. Hun har undervist på ungdomsskolen i fem år, i fagene naturfag, matematikk og KRLE. Klassen på 10.trinn som hun underviser nå, har hun fulgt hele ungdomsskolen, disse hadde hun seksualundervisning med på 9.trinn i fjor. Informant 2 er en mannlig ungdomsskolelærer. Han har tatt lærerutdanning og er adjunkt med opprykk. Han har undervist i over 20år, på alle trinn i

grunnskolen, de siste årene på ungdomstrinnet. Nå underviser han en klasse på 10.trinn som han har fulgt siden 8.klasse. Han underviser i realfagene, i tillegg til valgfaget programmering. Klassen sin underviser han i naturfag, matematikk og gym.

3.2 Analyse av data

Christoffersen og Johannessen (2012) beskriver analysen av kvalitative data som å dele det opp i biter eller elementer, målet er å avdekke budskapet og meningen bak. I første fase av analysen ble svarene fra intervjuene satt inn i et skjema for å få litt oversikt over datamaterialet. Skjemaet stiller informantens svar ved siden av hverandre for hvert spørsmål i intervjuguiden. Her fikk jeg en oversikt over hva informantene svarte på de ulike spørsmålene. Her ble de mest relevante og interessante resultatene funnet.

Videre slet jeg med å finne kategorier til koding av datamaterialet mitt. I Støle-Nilsens masteroppgave, fant jeg hennes fire tilnæringskategorier, helse, kriminalitet, kjønn og mangfold, og danning. Helsetilnærmingen handler om det kroppslige, pubertet, sykdommer, prevensjon og graviditet. Kriminalitetstilnærmingen tar for seg respekt og grensesetting, samt seksuell vold og lovverket. Seksualitet, kjønnsidentitet og seksuell orientering ligger innenfor kjønns- og mangfoldstilnærming, og alle disse til sammen blir den fjerde tilnærmingen, danning. I ny gjennomgang av datamaterialet mitt syntes jeg hennes kategorier var dekkende, og har dermed brukt disse som inspirasjon i min analyse. Analysen tar for seg intervjuene kronologisk, og bruker forskningsspørsmålene om innhold og organisering som overordnede tema.

3.3 Reliabilitet og validitet

Innenfor all forskning er et grunnleggende spørsmål hvor pålitelig datamaterialet er, dataens reliabilitet. Reliabiliteten er et mål på nøyaktigheten av undersøkelsens data, hvilke data som brukes, måten den er samlet inn på og måten den er bearbeidet (Christoffersen & Johannessen, 2012, s. 23). Det handler om et resultat kan reproduseres på et annet tidspunkt av andre forskere (Kvale & Brinkmann, 2015, s. 275). I denne oppgaven baserer innsamlingen av data seg på semistrukturerte intervju, det er en samtale mellom informant og intervjuer og er konstruert i det øyeblikket. Å gjenskape de samme resultatene ved et senere tidspunkt av en annen intervjuer blir vanskelig. En måte reliabiliteten allikevel kan ivaretas på i kvalitative forskningsmetoder som intervju er å sikre at spørsmålene i intervjuguiden ikke er ledende og at informantene forstår spørsmålene likt (Silverman, 2014, s. 87). Spørsmålene er formulert så presist, men samtidig så åpent så mulig. Dette for at spørsmålene skal være entydige, men at informantene skal kunne utdype svarene sine.

Et annet begrep som brukes i forskningslitteraturen er validitet, eller gyldighet. Kvale og Brinkman beskriver validitet i samfunnsvitenskapen som hvorvidt en metode er egnet til å undersøke det den skal undersøke (Kvale & Brinkmann, 2015, s. 275). Intervjuer er en god metode for å få personlige innblikk, meninger og perspektiver. Jeg var interessert i informantens tanker og meninger, og

semistrukturerte intervju åpner opp for fleksibilitet og for at informantene kan uttrykke seg slik de ønsker. Samtidig er intervjuer en tidskrevende prosess, og en metode som krever et ganske høyt antall informanter for at metoden skal gi data som kan analyseres, tolkes og generaliseres. Metoden krever også litt trening i hvordan spørsmålene formuleres og stilles, og hvordan gjennomføre et intervju. Dette er første gang jeg har utført en datainnsamling til en slik oppgave, noe som vil være med å prege datainnsamling og analyse.

3.4 Ethiske hensyn

Før datainnsamlingen startet, ble prosjektet meldt til Norsk senter for forskningsdata, NSD. I søknaden ble formålet med prosjektet beskrevet, samt alle detaljer om gjennomføringen av datainnsamlingen. I tillegg ble intervjuguide og samtykkeskjema lagt ved, og en beskrivelse av gruppen for hvem jeg ønsket som informanter til prosjektet. Prosjektet ble godkjent på bakgrunn av prosjektets korte tidsperiode og at informantene kommer fra en lite utsatt gruppe samt at de er over 18år. Prosjektet ble først godkjent med forbehold om at informasjonsskriv og samtykkeerklæring ble revidert etter NSDs retningslinjer for samtykke og sent inn på nytt, som ble gjort kort tid etter tilbakemeldingen kom. Godkjenning ligger som vedlegg 1.

Informantene fikk samtykkeskjema og intervjuguide tilsendt på mail tre uker i før intervjuet, se vedlegg 2 og 3. Intervjuene ble gjennomført med diktafon som ble informert om både i forkant og avklart før intervjuet fant sted. Begge informantene skrev under på samtykkeerklæring og var innforstått med innholdet der og hva deltakelse i intervjuet innebar.

Intervjuene ble i transkripsjonene helt anonymisert, informant 1 blir i resultat og diskusjon kalt Silje og informant 2 blir kalt Knut. Etter transkripsjon ble opptakene lagret på HVL sin forskningsserver og slettet fra diktafonen.

4 Resultat

4.1 Engasjerte og interesserte elever

Første del av intervjuet dreide seg om hvem informantene var, deres undervisningsbakgrunn, deres erfaring med seksualundervisning og hvordan de opplever elevene i undervisningen. Informantene uttrykte begge at seksualundervisning både var spennende og givende å undervise fordi elevene er nysgjerrige og mye mer aktive i undervisningen enn i andre temaer. På spørsmålet om hvordan hun opplever elevene i seksualundervisningen svarte Silje:

«Veldig interesserte, veldig muntlig aktive, synes det e veldig spennende, for det angår de veldig i akkurat den perioden i livet akkurat nå, men også veldig sånn «eg vet alt», det fant man jo fort ut at det gjør de jo ikkje, mange som e litt høy på pæra «trenger ikkje lære om dette», men så e det og noen som synes det e veldig flaut, noen synes det e veldig greit å få

avlivet en del av mytene som svever oppe blant de. Kjekkeste å undervise i fordi det e da de e mest engasjert.»

Dette sier noe om at elevene er på helt forskjellige steder, noen har kanskje debutert seksuelt, mens andre bare så vidt har begynt å tenke på sex og kropp. Det vitner om at myter innenfor temaet eksisterer, og at det er behov for å ta opp disse, diskutere dem og oppklare dem. Samtidig så viser utsagnet at mange av elevene er veldig engasjert og Silje uttrykte at hun synes det er det kjekkeste å undervise fordi elevene er så aktive og interesserte. Knut har samme opplevelse av at elevene er interessert, aktive og engasjerte. Han sier:

«Eg synes det at det e ett veldig spennende tema som elevene tar seriøst og de synes det også e spennende, så eg har undervist et par ganger, to trinn eller noe sånt, og då har de overbevist meg om at de tar tingene seriøst og de vil vite mest mulig.»

Gjennom intervjuene kommer det frem at begge informantene har gode erfaringer med seksualundervisning. Jeg har kun intervjuene med disse lærerne å basere meg på, jeg har ikke observert undervisning eller snakket med elevene deres om hvordan seksualundervisningen foregår, men slik jeg tolker svarene i intervjuene er både lærer og deres klasser positive til seksualundervisningen slik den blir gjort.

4.2 Innhold i undervisningen

I denne delen av intervjuet ville jeg undersøke både hva informantene mente var målet med seksualundervisning, og om det er enkelte temaer de mener er mer eller mindre viktig enn andre i seksualundervisningen på ungdomstrinnet. Jeg var interessert i å vite om undervisningens innhold er veldig bundet til kompetansemålene, eller om de i større grad går utover disse og fokuserer på temaer de mener er mer relevant eller som de får inntrykk av at elevene har behov for.

Gjennomgående for Siljes intervju var kriminalitetstilnærmingen. Hun svarte at de har hatt mest fokus på hva som er greit og ikke greit, hva som er en straffbar handling og hva som står i lovverket. Hun sier videre:

«på ungdomstrinnet så tenker eg at, og det vi og har lagt mest fokus på, dette her med å ta gode valg, grensesetting på måte at du setter grenser for egen kropp, at man ikkje skal gjøre noe man ikkje synes e greit at det e greit å si nei for eksempel.»

På oppfølgingsspørsmål om det dermed var mest fokus på dette i undervisningen svarte hun at det er mer en jevn fordeling mellom etikk og kropp,

«Nei kanskje 50/50. Vi hadde jo også mye om kjønns sykdommer og koffer kondom e viktig og ulike prevensjonsmidler for de lurer på det og så om selvfølgelig svangerskap, vi var innom alt.»

Hun har dermed et ganske klart fokus på helsetilnærmingen også. Hun avsluttet svaret med:

«men det eg håper de på en måte satt igjen med e liksom dette e min kropp eg ska ikkje gjøre noe eg ikkje synes e greit, eg ska ikkje trenge å angre på noen handlinger og litt de tingene dette e faktisk lov og dette e ikkje lov».

I intervjuet virker det som om hun har gode relasjoner til elevene sine, kan snakke åpent og ærlig og vil det beste for sine elever, at hun ønsker å gjøre dem komfortable med sin seksualitet, sin kropp og forberede dem så godt hun kan. Hun svarte at de absolutt var innom alle kompetansemålene, men brukte kanskje ikke så mye tid på akkurat svangerskap og fødsel. Dette viser at hun helt klart har fokus på helse, men at kriminalitetstilnærmingen er hovedfokuset i hennes undervisning.

På spørsmål om hva han mener er målene for seksualundervisning svarte Knut:

«for det første de må vite noe om sykdommer, de må vite litt om ulike legninger, kjønnsidentitet, de må vite ka som skjer når en befruktning skjer, ka som skjer med fosteret ka som skjer i en fødsel, abort, også sånn selvfølgelig sånn grensesetting og respekt for andre.»

Dette dekker alle kompetansemål etter 10.trinn under kropp og helse i læreplanen for naturfag og er ganske generelle mål, med dette mener jeg at Knut sine mål retter seg etter hva lærere er pålagt å undervise gjennom læreplanverket. Han fokuserer på helsetilnærmingen med innhold som seksuelt overførbare sykdommer, befruktning, fødsel og abort, kriminalitetstilnærmingen med innhold som grensesetting og respekt, og kjønn- og mangfoldstilnærmingen med innhold om ulike legninger. Han uttrykte også at det ikke var noe han syntes var mer eller mindre viktig å ta med i sin undervisning:

«Nei eg klarer ikkje se noe som e viktigere enn andre, eg synes alle tingene e viktig, man må innom alt tenker eg.».

I «alt» tolker jeg at han mener alt som står i læreplanen.

Kompetansemålene blir dermed førende for innholdet til undervisningen til begge informanter, men kanskje på litt ulik måte. For meg kan det virke som om Silje bruker kompetansemålene og innholdet der mer veiledende, og velger heller å fokusere mer på hva hun mener elevene kan ha behov for, mens at de for Knut er mer bestemte mål han vil elevene skal oppnå.

4.3 Undervisningens organisering

I denne delen av intervjuet ønsket jeg å få et innblikk om hvordan seksualundervisningen til de to informantene foregår. Jeg var nysgjerrig på om informantene hadde samme tilnærming til pensum, om de brukte spesielle metoder på å formidle stoffet, og om dette kan si om fokuset de har i sin undervisning.

Anonyme spørsmål

Begge informantene svarte at de brukte anonyme spørsmål som innledning til seksualundervisning.

Silje svarte:

«Vi startet opp hele opplegget med at de fikk skrive anonyme lapper om ka de lurte på, og ka de ville lære om, og de leste eg igjennom og så på en måte la eg vekt på det da når vi planla.»

Hun får et overblikk over hva elevene kunne fra før, hvilke misoppfatninger elevene hadde og hva elevene faktisk var interessert i å få informasjon om. Knut svarte:

«Vi har hatt litt sånn tidlig i opplegget at de kan stille og komme med spørsmål, ka ting de ønsker å vite noe mer om, ting man lurar på, anonymt da.»

Begge er med andre ord interessert i å se hva elevene lurar på og ønsker å vite mer om. Dette kan være med å vise vei til hvilket fokus elevene ønsker å ha i seksualundervisningen. Innholdet er mye styrt av læreplanen, men i et tema som dette er det også viktig å få innblikk i hva elevene har behov for å vite mer om.

Diskusjon og argumentasjon

En annen metode begge informantene nevnte at de brukte er diskusjon rundt ulike tema og at elevene skulle finne argumenter for og mot ulike påstander. Knut svarte:

«diskusjonsgrupper, kommer på at vi hadde for eksempel sånn påstander om abort som de skal diskutere seg i mellom»

Abort var et tema begge nevnte, Silje nevnte i tillegg både eggdonasjon og sæddonasjon, og

«i ka grad hvis noen har kjønns sykdommer, ka grad e man pålagt å fortelle det til partnere».

Det virket som om dette var en metode de brukte mye, og som informantene mente var en viktig del av seksualundervisningen. Temaer knyttet til seksualitet har det siste årene vært mye debattert i media og elevene har helt sikkert fått med seg at det har vært debattert, men kanskje ikke fått helt grep om hva debattene egentlig handler om. Støle-Nilsen beskriver danningstilnærmingen som en kombinasjon av de tre andre, og som en tilnærming for en helhetlig seksualundervisning. Jeg tenker at undervisningsmetodene lærer velger å bruke også kan være med å bestemme undervisningens fokus, og at diskusjon, argumentasjon og for og imot påstander er en tilnærming til danning av elevene.

Prosjektarbeid

Knut har flere ganger i dette temaet latt elevene mot slutten velge et tema å fordype seg i som skal resultere i en presentasjon for resten av klassen. Dette har han hatt veldig god erfaring med, og sier:

«de tenner på sånne ting, altså det var masse gode besvarelser, altså den biten der de kan velge selv e ofte den som løfter de i forhold til det de presterer på den skriftlige biten. Så då velger

de de tingene de e interessert i og de står fritt til å velge måten å presentere, og det e ofte en suksess.»

Dette blir med andre ord en vurderingssituasjon, som Knut bruker i tillegg til en skriftlig prøve. Silje sa spesifikt at dette var noe hun valgte å ikke gjøre,

«akkurat dette tema ønsket eg ikkje ha noe sånn prosjektgreier, ikkje at de skal frem og presentere, for at for noen e dette kjempetøft og sårt og det kan fort bli useriøst, sånn at eg kjente at det orket eg ikkje, fordi då vet du ikkje helt kor det går.»

Hun ser på seksualundervisning som et tema som for mange elever kan være tøft, sårt og vanskelig og velger derfor å ikke ha elevpresentasjoner for å kunne skjerme dem som burde skjermes. Dette syntes jeg var veldig interessant, og forstår begges valg. På den ene siden får elevene frihet til å velge noe de selv synes er spennende og interessant, de får fordype seg i noe de lurer på og ønsker å finne ut mer om, og undervisningen består ikke kun av hva lærer velger ut som interessant. Samtidig så forstår jeg Silje sin bekymring og sin begrunnelse for hvorfor hun velger å ikke gjøre det. Klassene er sammensatt, elevene kommer med ulik bagasje og har ulike bakgrunner.

Tverrfaglig

Ingen av informantene svarte at de jobbet tverrfaglig, til tross for at det finnes kompetansemål i fagene norsk, KRLE og samfunnsfag, i tillegg til naturfag, som kommer inn under seksualundervisning. Jeg kan se for meg at det kanskje er lettere om det er samme lærer som underviser i flere av fagene å jobbe tverrfaglig med temaet. Jeg fikk et inntrykk av at begge informantene syntes at seksualundervisning er et tema som undervises hovedsakelig i naturfag, at de som naturfaglærere da tok det ansvaret i naturfag, og at de dermed ikke har jobbet tverrfaglig.

Læringsmateriell

Ingen av informantene var veldig begeistret for læreboken skolen de underviser på bruker. Knut brukte gjerne bokens progresjon som veiledende. Silje svarte at:

«det står jo ingen steder der alt med lovverket, og på en måte det har jo kommet mange ikkje nye legninger, men eg tror ikkje alle legningene som finns står inni der.»

Hittil i intervjuet har ikke Silje nevnt noe som kan knyttes til kjønn- og mangfoldstiltak slik Knut gjorde innledningsvis i målene for undervisningen, men her uttrykker hun at dette er noe som også har en plass i seksualundervisningen. Valget av læringsmateriale påvirkes av hva som er fokuset i undervisningen, og det tradisjonelle læringsmaterialet lærebok får jeg inntrykk av at ikke er oppdatert, dekkende nok eller rett og slett bra nok. Informantene valgte å bruke andre kilder til pensum i tillegg til boken, og nevnte blant annet filmer og andre nettbaserte ressurser. Dette sier noe om at undervisningen blir variert og mer relevant.

Samarbeid med helsesykepleier og andre organisasjoner

Begge informantene hadde helsesykepleier fra skolen innom i undervisningen. Dette var noe de hadde gode erfaringer med og som de så flere fordeler med. Knut svarte:

«då har jo de kanskje litt mer tyngde bak de tingene og det ser vi på som en fordel at de også kan bidra der».

Begge så fordelene med at helsesykepleier bidro i undervisningen med tanke på at han eller hun kanskje mer kunnskap innenfor akkurat dette feltet. I tillegg nevnte Silje at:

«det e jo viktig at de vet at hun eller han e der og at de kan komme dit hvis det e noe de trenger å lufte eller få gratis kondomer eller få gratis resept på prevensjon.»

Jeg får inntrykk av at helsesykepleier er en god og viktig ressurs i seksualundervisningen, både for lærer og for elevene. Dette er en person med mer medisinsk faglig tyngde og en tillitsperson som kanskje ikke har samme relasjon til for eksempel elevenes foreldre slik lærer har.

Silje fortalte at de hadde fått besøk av en lege, som tidligere også hadde jobbet for MSO. Hun sier at elevene og lærer ofte har en nær relasjon og at:

«det kan være greit å få noen utenfra for at noen ganger kan det bli ganske nært».

Knut har gode erfaringer med å leie inn MSO:

«de har vært inne og de har hatt et opplegg og da har det vært en fordel at då har de hatt undervisningen uten oss. Og det e jo lettere for elevene gjerne å diskutere med noen som e mer likere i alder. Og det e kanskje lettere å diskutere temaet med noen andre enn lærerne så det har eg sett på som en fordel. Samtidig har vi fått en oversikt over ka de ska være innom og sånn men eg føler ikkje vi har helt kontroll på ka som har skjedd der inne så, men elevene har nå vært fornøyde med at vi har brukt de som hjelp også.»

5 Diskusjon

5.1 Undervisningens innhold

Innholdets fokus

Støle-Nilsen sine tilnæringskategorier er utarbeidet etter hva læreplanens kompetansemål inneholder (Støle-Nilsen, 2017). Historisk sett er det helsefokuset som har preget undervisningen i Norge, der læreplanene har fokusert på fosterutvikling, befruktning, prevensjon og sykdommer (Kirke- undervisnings- og forskningsdepartementet, 1996; Kyrkje- og undervisningsdepartementet, 1987; Norges Kirke- og undervisningsdepartement, 1974). Dagens gjeldende læreplan er også innom de tre andre tilnærmingene (Utdanningsdirektoratet, 2013). Røthing og Svendsen fant i sin undersøkelse at

det var flere andre temaer lærerne fokuserte på i stedet for innholdet i læreplanen, der forelskelse og seksuell trakassering ble nevnt (Røthing & Svendsen, 2009). Silje nevnte flere temaer hun fokuserte på som ligger utenfor læreplanen, blant annet grensesetting og lovverk, og uttrykte at det var dette hun ønsket elevene satt igjen med etter undervisningen. I intervjuet er det kriminalitetstilnærmingen som kommer størst til uttrykk, og det er her det virker som om hun har det meste av sitt fokus. Knut nevner ikke noe utenfor læreplanen, og sprer derfor sitt fokus i større grad mellom de ulike kategoriene. Han sier han ønsker å dekke «alt», men sier også at han flere ganger har brukt elevpresentasjoner og at elevene her får velge tema innenfor seksualitet. Elevene får her mulighet til å utforske det de ønsker, og her vil da elevens interesser i større grad prege hva slags fokus undervisningen får.

Lazarus, Parker og Wellings (2009) forskning viste at seksualundervisningen i Norge dekker over alle seksualundervisningens aspekter som WHO's (2010) definisjon beskriver. I mine intervjuer kommer det frem at dette også stemmer for mine informanters undervisning, på hver sin måte.

Tolkning og forståelse av læreplanmål

Både Røthing og Svendsen (2009) og Lazarus, Parker og Wellings (2009) fant i sin forskning at seksualundervisningens innhold varierte stort fra skole til skole, Lazarus et al. begrunner det med at lærer har store valgfriheter. I intervjuene mine kommer det også fram at informantenes fokus i undervisningen er ganske forskjellig, selv om de dekket mye av det samme innholdet. Vildalen (2014) mener at noe av grunnen til dette kan være utydelige retningslinjer til undervisningen.

Kompetansemålene har blitt mindre og mindre spesifikke, og de består i dagens læreplan av en rekke forskjellige begreper. «Fosterutvikling» og «fødsel» er begreper det ikke går an å tolke veldig ulikt, og innholdet i begrepene har ikke endret seg veldig siden 1970-tallet. «Seksualitet» derimot, er et omfangsrikt begrep. I utkast til den nye læreplanen seksualitet ett av to begreper som nevnes.

Roien, Simoska og Graugard (2018) sier at seksualitet er et begrep som ofte er nært knyttet til samleie, parforhold og fruktbarhet, som gir en veldig snever forståelse (Roien et al., 2018, s. 141). Seksualitet er ifølge Røthing og Svendsen (2009) et kulturelt fenomen, og det påvirkes av kulturelle betingelser. Vildalen (2014) etterlyser tydeligere retningslinjer for hva undervisningen skal inneholde og for hvilke læremidler, aktiviteter og undervisningsmetoder som skal brukes. Når kompetansemålene i naturfag blir så åpne som i utkastet, blir det kanskje enda større behov for det, selv om det i begge intervjuene kommer frem at informantene til denne oppgaven har en ganske innholdsrik seksualundervisning og at de derfor tolker kompetansemålene vidt. Hvordan de ulike begrepene forstås av læreren som skal planlegge og gjennomføre undervisningen, vil ha noe å si for hva denne læreren legger fokus på i sin undervisning, og kan dermed være en av grunnene til at fokuset til informantene blir forskjellig.

For å gi en god, informativ og innholdsrik seksualundervisning er det nødvendig at den som underviser er nøye på hvordan han eller hun ordlegger seg, og har en vid forståelse av begrepene som blir brukt. WHO (2010) bruker for eksempel også ord som nytelse og intimitet i sin definisjon på

seksualitet. Nytelse er et tabubelagt tema som kan være utfordrende å undervise, i og med at sex i lang tid har vært knyttet til ekteskapet, til to personer som elsker hverandre og kanskje aller mest til reproduksjon. Den fine, naturlige og gode siden ved sex kommer ikke til uttrykk, og måten kompetansemålet er formulert på med ord som abort, grensesetting og respekt, og sykdommer får sex et negativt fokus (Utdanningsdirektoratet, 2013; WHO Regional Office for Europe & BZgA, 2010, s. 5). For å fremme god seksuell helse er det viktig å også fokusere på et sunt, positivt og mangfoldig perspektiv på seksualitet.

Seksualitet i samfunnet

Siden LK06 har det vært en enorm utvikling i internett, teknologi og digital tilgjengelighet. Ungdom kan google, dele, ta bilder, kommentere og stille spørsmål, helt anonymt. Media er som sagt assosiert med negative innflytelser, mye fordi det ikke stilles noen krav til påliteligheten til informasjon som legges ut. Pornografiindustrien er også med på å skape usunne oppfatninger av hva sex er og skal være. Sexolog Beate Alstad uttalte i et intervju at «Det er ikkje noko gale med å sjå på porno, men det blir eit problem når det er den einaste kjelda ungane har. Vi må snakke om sæd, oralsex og onanering. Viss ikkje trur unge at sex er som på porno.» (Solheim & Kringstad, 2019). Silje nevnte at flere av hennes elever hadde ulike misoppfatninger innenfor temaet, og jeg tenker at flere av disse kommer fra internett og sosiale media. Skolen må være klar over hva slags misoppfatninger pornografi og internett skaper, og ta disse opp i undervisning slik at misoppfatningene blir diskutert og avklart.

Røthing (2004) beskrev læreplanene som en gjenspeiling av samfunnets rådende idealer og normer. Det siste året har seksuell trakassering og seksuell vold fått mye oppmerksomhet i samfunnet, og Røthing og Svendsens (2009) undersøkelse viste at dette var noe lærere prioriterte selv om det ikke er nevnt i læreplanen. Statistikk fra Bufdir viser at 15% av norske menn og kvinner oppgir å ha vært utsatt for en eller flere former for seksuelle overgrep før fylte 18 år (Barne- ungdoms- og familiedirektoratet, 2015). Seksuell trakassering og overgrep er alvorlige temaer, men absolutt viktige temaer elevene bør vite noe om. De må få et innblikk i hva som er greit og ikke greit, og bli klar over hvor grensene for sin egen kropp går. Begge informantene nevnte at de brukte tid på grensesetting i sin undervisning, og uttrykte at grenser for egen kropp og respekt for andre var noe de prioriterte.

5.2 Undervisningens organisering

Skolens mandat

Lazarus et al. (2009) og Røthing og Svendsens (2009) studier viste at det meste av seksualundervisningen foregikk i naturfag, selv om noen lærere oppga at litt av undervisningen også foregikk i samfunnsfag og religionsfag (Lazarus et al., 2009; Røthing & Svendsen, 2009). Ingen av informantene til denne oppgaven svarte at de jobbet tverrfaglig, og det slik det fremstår foregår også mesteparten av deres seksualundervisning i naturfag. Slik læreplanen leses i dag, leses den fag for fag,

selv om opplæringen skal sees som en helhet. Det er ikke gitt at samme lærer har samme klasse i flere av disse fagene, og å jobbe tverrfaglig innebærer derfor et samarbeid mellom ulike lærere. Røthing og Svendsen konkluderte i samme undersøkelse at det kunne virke som om det er uklart hva skolens mandat i seksualundervisningen faktisk er (Røthing & Svendsen, 2009). I et intervju sier statssekretær Høistad Sjøberg at «en uklar arbeidsfordeling kan være en del av problemet» (Solheim, 2019). Vildalen skriver «En utfordring ved manglende presisering av målsettinger innenfor enkeltfag er at ansvarsforholdene for undervisningsopplegget pulveriseres. Informasjonen om seksualitet kan da fremstå som sprikende og forvirrende med lite sammenheng» (Vildalen, 2014). Når seksualundervisning ikke er et eget tema i læreplanen, men noe som blir fordelt mellom flere ulike fag, er det ikke like lett å se hvem som skal ha ansvar for hva. Den nye overordnede delen av læreplanen legger opp til et større samarbeid på tvers av fag og tema, og en mer helhetlig undervisning.

Metodefrihet?

Lazarus, Parker og Wellings (2009) studie av seksualundervisningen i Europa viste store forskjeller i undervisningens organisering, både når de kommer til undervisningsmetode og læringsmateriale. I Norge legger Opplæringsloven og læreplanverket nasjonale rammer for undervisningen, og disse legger føringer for undervisningens innhold. Utover dette står lærer fritt til å planlegge og gjennomføre undervisningen slik han eller hun mener gir best læringsutbytte for elevene, slik har lærerne i Norge det som blir kalt metodefrihet. Vildalen (2014) problematiserer dette, «problemet er ikke valgmulighetene i seg selv, men fraværet av en tydelig ramme å velge innenfor.» (Vildalen, 2014, s. 195). Når kompetansemålene kan tolkes veldig ulikt, og det ikke er noen ramme for hvilke materialer som kan eller skal brukes, blir undervisningen veldig preget av lærers holdninger, verdier, erfaringer og kompetanse. Med tanke på at kompetansemålene i den nye læreplanen blir enda åpnere, kan rammen Vildalen beskriver være helt nødvendig for å sørge for at undervisningens fokus blir helhetlig og ikke avhenger av lærers holdninger, verdier og kompetanse.

Elevene i fokus

Begge informantene beskrev elevene som nysgjerrige og spesielt aktive i seksualundervisningen. Silje beskrev også elever som mente de visste alt, men som det viste seg hadde store misoppfatninger. Begge informantene brukte anonyme spørsmål som en innføring til emnet. En av flere fordeler med dette er at lærer da får et innblikk i akkurat hvilke misoppfatninger som faktisk finnes blant elevene og hva de faktisk har lyst og et behov for å lære mer om. En annen fordel er at elever kan synes det er vanskelig å stille spørsmål de faktisk lurert på høyt i klasserommet, anonymiteten i lappene tar bort mye av denne frykten. En tredje fordel er at lærer slik kan planlegge og gjennomføre undervisningen med innhold som elevene faktisk finner relevant.

Knut fortalte og at han pleide å bruke elevpresentasjoner. Her gir han elevene muligheten til å velge innhold for sin egen undervisning, innenfor temaet seksualitet. Elevene får muligheten til å fordype

seg i noe de synes er interessant, og deretter presentere for klassen på en valgfri måte. Det er en kreativ, nysgjerrighetsskapende og utforskende undervisningsmetode, som ikke begrenser fokuset i undervisningen til en tilnærming, men kan åpne fokuset enda mer. Siljes bekymring var at dette fort kan bli sårt og vanskelig for en del elever, og hun valgte bevisst å ikke bruke denne metoden. Det er et vanskelig tema å undervise og mange hensyn å ta, det er personlig og følsomt og Silje tenker at hun som lærer skal ta ansvar for undervisningsbiten.

Begge informantene åpner med dette for et samarbeid med elevene sine, og gir dem muligheten til å påvirke hva undervisningen skal inneholde. De får innblikk i hva elevene mener er viktig og som de selv føler de trenger kunnskap og informasjon om. Dette er med på å gjøre undervisningen relevant og interessant, og ikke minst tilpasset den enkelte klasse. Begge informanter samarbeidet også med helsesykepleier på skolen og andre utenfra (lege og MSO), noe også flere studier gjort på seksualundervisning i Norge viste at er vanlig å gjøre. Et godt poeng her er at disse har en annen relasjon til elevene, og det kan være lettere for elevene å snakke med noen som ikke står dem så nær.

Danningsfokus

I formulering av kompetansemålene i dagens læreplan brukes begrepene å kunne *drøfte og formulere problemstillinger* knyttet til flere temaer. En metode begge informanter brukte som kan være en god metode for å oppnå nettopp dette, er diskusjon. Å få elevene til å finne argumenter til begge sider av saken, gjerne i flere ulike personers perspektiver, vil gi dem et nyansert bilde på de ulike problemstillinger. Elevene blir nødt til å ta standpunkt og vil gjennom dette begynne prosessen med å utvikle egne meninger og finne sine ståsteder for hva de mener og tror på. Undervisningens fokus kommer ikke bare til uttrykk gjennom valg av innhold, men også gjennom valg av undervisningsmetode. Selv om diskusjonstemaet er abort, som kan legges til helsetilnærmingen, vil jeg si at diskusjon og argumentasjon rundt påstander om abort vil høre like mye til danningstilnærmingen. Etikk og moral inkluderes i diskusjonen, og flere svar kan være riktig. Begrepene seksualitet, seksuell orientering, kjønnsidentitet, grensesetting og respekt er begreper som er innholdsrike og som ikke nødvendigvis er en diskusjon som skal ende med å konkludere med hva som er rett eller galt. Diskusjon rundt disse begrepene vil åpne for innsikt, ulike perspektiver og forståelse, noe som er med på å danne elevene.

6 Avsluttende kommentar

Seksualundervisning har vært et omdiskutert tema siden 1970, og er det fortsatt den dag. Debatten handler om hva som er fokuset og hvor fokuset bør være. Forskning på temaet innad i Norge, men også i Europa, viser at seksualundervisningen varierer stort både med tanke på innhold og organisering, og det kommer fram at det er uklart hva som egentlig er hvem sitt ansvar.

Historisk sett har læreplanene og kompetansemålene hatt en konsentrert helsetilnærming, undervisningen har hatt fokus på kroppens forandringer i puberteten, og hvilke konsekvenser sex og samleie kan ha, med en underliggende negativ tone. Som beskrevet innledningsvis har elevene et behov for mer enn informasjon om prevensjon, sykdommer og graviditet. Læreplanen i naturfag har utviklet seg til å inkludere flere av aspektene i WHO's definisjon, og dekker alle Støle-Nilsens tilnærminger. Men med friheten lærer har i dag er det lett for at den blir basert på hvilke holdninger og erfaringer lærer har, og hva han eller hun mener er viktig å prioritere, og hvilke læringsmaterialer og undervisningsmetoder som lærer velger å bruke.

I oppgaven min ville jeg undersøke hvilke tanker to naturfaglærere har om seksualundervisningen på ungdomsskolen. Innledningsvis siterte jeg fra flere nyhetsoppslag hvor elevene ikke var fornøyd med sin seksualundervisning. Fra sakene kan det virke som om seksualundervisningen for det meste holder seg innenfor helsetilnærmingen, og har fokus på å informere om konsekvensene av å ha sex, hvordan beskytte seg mot sykdommer og infeksjoner, og kroppens fysiske forandringer. I min forskning ser jeg at informantene dekker læreplanens kompetansemål. De uttrykker at det er et viktig tema innenfor naturfag, et kjekt og spennende tema å undervise, og elevene er veldig engasjerte og aktive. Silje har helt klart et mål om å forberede elevene sine på valgene de kommer til å måtte ta, og det virker som om hun ønsker å danne elevene, i den forstand at de får tenke over hva de selv synes er greit og ikke, hva de selv føler og mener. I intervjuet er det en klar hovedvekt på kriminalitetstilnærmingen, men det kommer også frem at hun har fokus på både helse og kjønn og mangfold. Knut uttrykker i større grad et helhetlig fokus, der ingen sider ved seksualundervisningen er viktigere enn andre. Han ønsker å gi elevene informasjon og kunnskap innenfor alle de fire tilnærmingene. Han velger i tillegg å la elevene selv få velge et tema og presentere, noe som gir dem muligheten til å utforske noe de ønsker å finne ut mer om og noe de synes er spennende og interessant, noe som gir elevene muligheten til å velge fokus for sin seksualundervisning.

Seksualundervisning er et viktig tema i skolens opplæring. Det er et tema som avliver myter, diskuterer greit og ikke greit, og som åpner opp for refleksjon om egne grenser, hvem man er og vil være. Undervisningen må være relevant, oppdatert og tilpasset elevene der de er i livet, samtidig som den forbereder dem på valgene og problemstillingene de kommer til å måtte ta stilling til og hvilke konsekvenser det kan få for dem videre. Selv om læreplanen setter rammer for hva som skal dekkes, viser forskning at undervisningen blir veldig forskjellig. Gjennom oppgaven har jeg fått tanker og erfaringer rundt seksualundervisning fra to lærere og sett på hva læreplanen legger opp til at undervisningen skal inneholde. Jeg har fått innsikt i hvordan undervisningen organiseres og hvilket innhold som inkluderes, og som kommende naturfaglærer har dette gitt meg inspirasjon og tanker til når jeg en gang skal planlegge og gjennomføre seksualundervisning.

6.1 Videre forskning

I denne oppgaven har jeg begrenset min forskning til seksualundervisning i naturfag på ungdomstrinnet. Noe som kan være interessant til videre forskning kunne vært å bruke informanter fra andre grupper, for eksempel elever, foresatte, lærere med andre fagbakgrunner, lærerstudenter, helsesykepleiere eller politikere. Dette ville gitt andre blikk på dagens fokus i seksualundervisningen og det kunne vært interessant å sammenlikne de ulike oppfatning av seksualundervisningens innhold og organisering.

Det kunne også vært interessant å undersøke dagens tilgjengelige læringsressurser, og hvordan disse kan forbedres og gjøres mer tilgjengelig for at den samlede seksualundervisningen elevene i Norge får blir mindre forskjellig.

7 Litteratur

- Attwood, F., Barker, M. J., Boynton, P. & Hancock, J. (2015). Sense about sex: media, sex advice, education and learning. *Sex Education*, 15(5), 528-539.
<https://doi.org/10.1080/14681811.2015.1057635>
- Barne- ungdoms- og familiedirektoratet. (2015). Seksuelle overgrep mot barn. I. Hentet fra https://www.bufdir.no/Statistikk_og_analyse/Oppvekst/Vold_og_overgrep_mot_barn/Seksuelle_overgrep_mot_barn/
- Christoffersen, L. & Johannessen, A. (2012). *Forskningsmetode for lærerutdanningene*. Oslo: Abstrakt forl.
- European Expert Group on Sexual Education. (2016). Sexuality education – what is it? *Sex Education*, 16(4), 427-431. <https://doi.org/10.1080/14681811.2015.1100599>
- Forskrift til opplæringslova. (2006). *Forskrift til opplæringslova (FOR-2006-06-23-724)*. Hentet fra <https://lovdata.no/dokument/SF/forskrift/2006-06-23-724>
- Helse- og omsorgsdepartementet. (2016a). Snakk om det! Strategi for seksuell helse 2017-2022. I. Hentet fra <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/snakk-om-det/id2522933/>
- Helse- og omsorgsdepartementet. (2016b). *#ungdomshelse, regjeringens strategi for ungdomshelse*. Hentet fra <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/ungdomshelse/id2503980/>
- Helsedirektoratet. (2017). Nasjonal faglig retningslinje for det helsefremmende og forebyggende arbeidet i samhandling med skolen. Hentet fra <https://helsedirektoratet.no/retningslinjer/helsestasjons-og-skolehelsetjenesten/seksjon?Tittel=samhandling-med-skole-10337#undervisning-om-seksuell-helse:-skolehelsetjenesten-skal-tilby-seg-%C3%A5-bidra-i-skolens-undervisning-om-seksuell-helsesterk-anbefaling>
- Kirby, D., Laris, B. A. & Rolleri, L. (2007). Sex and HIV Education Programs: Their Impact on Sexual Behaviors of Young People Throughout the World. *Journal of Adolescent Health*, 40(3), 206-217. <https://doi.org/10.1016/j.jadohealth.2006.11.143>
- Kirke- undervisnings- og forskningsdepartementet. (1996). *Læreplanverket for den 10-årige grunnskolen*. [Oslo]: Nasjonalt læremiddelsenter.
- Kunnskapsdepartementet. (2008). *Kvalitet i skolen (St.meld nr.31 (2007-2008))*. Hentet fra <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/stmeld-nr-31-2007-2008-/id516853/sec1>
- Kunnskapsdepartementet. (2017). *Overordnet del - verdier og prinsipper for grunnopplæringen*. Regjeringen. Hentet fra <https://www.udir.no/laring-og-trivsel/lareplanverket/overordnet-del/>
- Kvale, S. & Brinkmann, S. (2015). *Det kvalitative forskningsintervju* (3. utg., 2. oppl. utg.). Oslo: Gyldendal akademisk.

- Kvalem, I. L. (2008). Fakta og myter om effekt av seksualundervisning i skolen. Hentet fra <https://psykologtidsskriftet.no/fagessay/2008/06/fakta-og-myter-om-effekt-av-seksualundervisning-i-skolen>
- Kyrkje- og undervisningsdepartementet. (1987). *Mønsterplan for grunnskolen: M 87*. [Oslo]: Kyrkje- og undervisningsdepartementet.
- Lazarus, J. V., Parker, R. & Wellings, K. (2009). Sexuality education in Europe: an overview of current policies. *Sex Education*, 9(3), 227-242. <https://doi.org/10.1080/14681810903059060>
- MSO. Medisinernes seksualopplysning. Hentet fra <https://mso.uib.no/>
- Norges Kirke- og undervisningsdepartement. (1974). *Mønsterplan for grunnskolen: bokmål*. [Oslo]: Aschehoug.
- Opplæringsloven. (1991). Lov 17. juni 1991 nr. 61 om grunnskolen og den videregående opplæringa
Hentet fra https://lovdata.no/dokument/NL/lov/1998-07-17-61#KAPITTEL_11
- Roien, L. A., Simovska, V. & Graugaard, C. (2018). *Seksualitet, skole og samfund : kritiske perspektiver på seksualundervisning*. København: Hans Reitzel.
- Røthing, Å. (2004). Kjønn og seksualitet i grunnskolenes læreplaner. Historisk tilbakeblikk og aktuelle utfordringer. *Norsk pedagogisk tidsskrift*, 88(05), 356-368.
- Røthing, Å. & Svendsen, S. H. B. (2009). *Seksualitet i skolen : perspektiver på undervisning*. Oslo: Cappelen Damm.
- Sex og Samfunn. (2015). Seksualitetsundervisning. Hentet fra <https://www.sexogsamfunn.no/klinikk-og-tilbud/seksualitetsundervisning/>
- Silverman, D. (2014). *Interpreting qualitative data* (5th ed. utg.). Los Angeles, Calif: SAGE.
- Solheim, H. (27.04.2019). Når guttelus og jentelus blir digg. *NRK*. Hentet fra https://www.nrk.no/trondelag/xl/ungdom-etterlyser-meir-sexundervisning_-_mange-veit-ikkje-at-jenter-har-tre-hol-1.14446325?fbclid=IwAR0ys_SAAehALANnsMUmX2VBkx_sm0091w5kZ4iFNSfUCS3DRJNMNDGDL5A
- Solheim, H. & Kringstad, K. (01.03.2019). Ungdom gjer opprør mot seksualundervisninga - veit ikkje korlsei ein vanleg penis ser ut. *NRK*. Hentet fra https://www.nrk.no/trondelag/ungdomsradet-i-melhus-er-fortvila-over-seksualundervisninga_-_tar-eigne-grep-for-a-laere-om-sex-1.14449356
- Støle-Nilsen, M. (2017). Seksuell danning. En studie av seksualundervisning i ungdomsskolen. I: The University of Bergen.
- Utdanningsdirektoratet. (2013). *Læreplan i Naturfag (NAT1-03)*. Hentet fra <https://www.udir.no/k106/NAT1-03/Hele/Kompetansemaal/kompetansemal-etter-10.-arstrinn>
- Utdanningsdirektoratet. (2018). *Læreplan i Naturfag*. Hentet fra <https://hoering.udir.no/Hoering/v2/277?notatId=531>

- Vildalen, S. (2014). *Seksualitetens betydning for utvikling og relasjoner : med utgangspunkt i Thore Langfeldts tenkning og arbeid*. Oslo: Gyldendal akademisk.
- Walsh, K., Zwi, K., Woolfenden, S. & Shlonsky, A. (2015). School-based education programmes for the prevention of child sexual abuse. *Cochrane Database of Systematic Reviews*, (4).
<https://doi.org/10.1002/14651858.CD004380.pub3>
- WHO Regional Office for Europe & BZgA. (2010). Standards for Sexuality Education in Europe. I. Hentet fra <https://www.bzga-whocc.de/en/publications/standards-in-sexuality-education/>

8 Vedlegg

8.1 Vedlegg 1: Tilbakemelding på søknad til NSD

NSD Personvern

26.02.2019 10:15

Tilbakemelding på meldeskjema med referansekode 277035:

FORENKLET VURDERING MED VILKÅR

Etter gjennomgang av opplysningene i meldeskjemaet med vedlegg, vurderer vi at prosjektet har lav personvernulempe fordi det ikke behandler særlige kategorier eller personopplysninger om straffedommer og lovovertridelser, eller inkluderer sårbare grupper. Prosjektet har rimelig varighet og er basert på samtykke. Vi gir derfor prosjektet en forenklet vurdering med vilkår. Du har et selvstendig ansvar for å følge vilkårene og sette deg inn i veiledningen i denne vurderingen. Dersom du følger vilkårene og prosjektet gjennomføres i tråd med det som er dokumentert i meldeskjemaet, vil behandlingen av personopplysninger være i samsvar med personvernlovgivningen.

VILKÅR

Vår vurdering forutsetter:

1. At du gjennomfører prosjektet i tråd med kravene til informert samtykke
2. At du ikke innhenter særlige kategorier eller personopplysninger om straffedommer og lovovertridelser
3. At du følger behandlingsansvarlig institusjon (institusjonen du studerer/forsker ved) sine retningslinjer for datasikkerhet

4. At du laster opp revidert(e) informasjonsskriv på utvalgssiden(e) i meldeskjemaet og trykker «bekreft innsending», slik at du og behandlingsansvarlig institusjon får korrekt dokumentasjon.

NSD foretar ikke en ny vurdering av det reviderte informasjonsskrivet.

1. KRAV TIL INFORMERT SAMTYKKE

De registrerte skal få skriftlig og/eller muntlig informasjon om prosjektet og samtykke til deltakelse. Du må påse at informasjonen minst omfatter:

- Prosjektets formål og hva opplysningene skal brukes til
- Hvilken institusjon som er behandlingsansvarlig
- Hvilke opplysninger som innhentes og hvordan opplysningene innhentes
- At det er frivillig å delta og at man kan trekke seg så lenge studien pågår uten at man må oppgi grunn
- Når prosjektet skal avsluttes og hva som skal skje med personopplysningene da: sletting, anonymisering eller videre lagring
- At du/dere behandler opplysninger om den registrerte basert på deres samtykke
- Retten til å be om innsyn, retting, sletting, begrensning og dataportabilitet (kopi)
- Retten til å klage til Datatilsynet
- Kontaktopplysninger til prosjektleder (evt. student og veileder)
- Kontaktopplysninger til institusjonens personvernombud

På nettsidene våre finner du mer informasjon og en veiledende mal for informasjonsskriv:

nsd.uib.no/personvernombud/hjelp/informasjon_samtykke/informere_om.html

Det er ditt ansvar at informasjonen du gir i informasjonsskrivet samsvarer med dokumentasjonen i meldeskjemaet.

2. TYPE OPPLYSNINGER OG VARIGHET

Prosjektet vil behandle alminnelige kategorier av personopplysninger frem til 03.06.2019.

3. FØLG DIN INSTITUSJONS RETNINGSLINJER

NSD legger til grunn at behandlingen oppfyller kravene i personvernforordningen om riktighet (art. 5.1 d), integritet og konfidensialitet (art. 5.1. f) og sikkerhet (art. 32).

Dersom du benytter en databehandler i prosjektet, må behandlingen oppfylle kravene til bruk av databehandler, jf. art 28 og 29.

For å forsikre dere om at kravene oppfylles, må dere følge interne retningslinjer og/eller rådføre dere med behandlingsansvarlig institusjon.

NSD SIN VURDERING

NSDs vurdering av lovlig grunnlag, personvernprinsipper og de registrertes rettigheter følger under, men forutsetter at vilkårene nevnt over følges.

LOVLIG GRUNNLAG

Prosjektet vil innhente samtykke fra de registrerte til behandlingen av personopplysninger. Forutsatt at vilkår 1 og 4 følges, er det NSD sin vurdering at prosjektet legger opp til et samtykke i samsvar med kravene i art. 4 og 7, ved at det er en frivillig, spesifikk, informert og utvetydig bekreftelse som kan dokumenteres og som den registrerte kan trekke tilbake. Lovlig grunnlag for behandlingen vil dermed være den registrertes samtykke, jf. personvernforordningen art. 6 nr. 1 bokstav a.

PERSONVERNPRINSIPPER

Forutsatt at vilkår 1 til 4 følges, vurderer NSD at den planlagte behandlingen av personopplysninger vil følge prinsippene i personvernforordningen om:

- lovlighet, rettferdighet og åpenhet (art. 5.1 a), ved at de registrerte får tilfredsstillende informasjon om og samtykker til behandlingen
- formålsbegrensning (art. 5.1 b), ved at personopplysninger samles inn for spesifikke, uttrykkelig angitte og berettigede formål, og ikke behandles til nye, uforenlige formål
- dataminimering (art. 5.1 c), ved at det kun behandles opplysninger som er adekvate, relevante og nødvendige for formålet med prosjektet
- lagringsbegrensning (art. 5.1 e), ved at personopplysningene ikke lagres lengre enn nødvendig for å oppfylle formålet

DE REGISTRERTES RETTIGHETER

Så lenge de registrerte kan identifiseres i datamaterialet, vil de ha følgende rettigheter: åpenhet (art. 12), informasjon (art. 13), innsyn (art. 15), retting (art. 16), sletting (art. 17), begrensning (art. 18), underretning (art. 19) og dataportabilitet (art. 20).

Forutsatt at informasjonen oppfyller kravene i vilkår 1, vurderer NSD at informasjonen om behandlingen som de registrerte vil motta oppfyller lovens krav til form og innhold, jf. art. 12.1 og art. 13.

Vi minner om at hvis en registrert tar kontakt om sine rettigheter, har behandlingsansvarlig institusjon plikt til å svare innen en måned.

MELD ENDRINGER

Dersom den planlagte behandlingen av personopplysninger endrer seg, kan det være nødvendig å melde dette til NSD ved å oppdatere meldeskjemaet. På våre nettsider informerer vi om hvilke endringer som må meldes. Vent på svar før endringer gjennomføres.

OPPFØLGING AV PROSJEKTET

NSD vil følge opp ved planlagt avslutning for å avklare om behandlingen av personopplysningene er avsluttet.

Lykke til med prosjektet!

Kontaktperson hos NSD: Kajsa Amundsen Tlf. Personverntjenester: 55 58 21 17

NSD Personvern

28.02.2019 15:34

Tilbakemelding på meldeskjema med referansekode 277035:

NSD bekrefter å ha mottatt et revidert informasjonsskriv/endret dokument. Vi gjør oppmerksom på at vi ikke foretar en vurdering av skrevet/dokumentet, og vi forutsetter at du har foretatt de endringene vi ba om. Dokumentasjonen legges ut i Meldingsarkivet og er tilgjengelig for din institusjon sammen med øvrig prosjektdokumentasjon. Vurderingen med vilkår gjelder fortsatt.

8.2 Vedlegg 2: Informasjon og samtykkeerklæring

Informasjonsskriv og samtykkeerklæring

Takk for at du har takket ja til å delta som informant til min bacheloroppgave. I dette skrivet vil du få informasjon om målene for prosjektet og hva deltakelse vil innebære for deg.

Jeg studerer til grunnskolelærer 5-10.trinn ved Høgskulen på Vestlandet avd. Bergen, og skal i vår skrive min bacheloroppgave. Tema for oppgaven er seksualundervisning på ungdomsskolen. Gjennom oppgaven min ønsker jeg å få innsikt hva lærere i ungdomsskolen legger vekt og har fokus på i sin seksualundervisning, og hvilke undervisningsmetoder de bruker. I en tid der seksualitet og kropp har et stort fokus i media, på internett og i hverdagen generelt, er jeg nysgjerrig på hva lærere gjør for å veilede elevene sine gjennom jungelen av fysiske forandringer som skjer med kroppen, følelser som oppstår og alle spørsmålene som dukker opp i denne veldig spennende, skumle og utfordrende tiden av livet. Tema og vinkling har jeg valgt med tanke på min jobb som fremtidig lærer og håper den vil gi meg innsikt, refleksjoner og tanker til jeg selv skal ha seksualundervisning.

I forbindelse med datainnsamling til oppgaven, har valgt å intervju to lærere om deres fokus i seksualundervisning og hvilke undervisningsmetoder de bruker. Det er ønskelig med to lærere fra forskjellige skoler, en mannlig og en kvinnelig, med forskjell i alder og erfaring. Dette for å få ulike perspektiv til oppgaven min. Intervjuet vil vare i ca45min, og jeg vil, dersom det er greit, bruke lydopptaker i tillegg til å ta notater. Tid og sted avtaler vi sammen.

Det er selvsagt frivillig å delta i prosjektet. Du kan når som helst trekke samtykke tilbake uten å oppgi en grunn. Det vil ikke ha noen konsekvenser for deg hvis du ikke vil delta eller senere velger å trekke deg. Det er jeg som skal oppbevare og behandle dataen jeg samler inn i intervjuet. De behandles konfidensielt og i samsvar med personvernregelverket. All informasjon vil bli anonymisert, ingen informasjon vil kunne tilbakeføres til deg som informant. Lydfilen med intervjuet blir transkribert rett etter intervjuet og vil deretter bli slettet. Opplysningene fra transkripsjonen vil bli oppbevart til bacheloroppgaven leveres 3.juni 2019.

Dine rettigheter

Så lenge du kan identifiseres i datamaterialet, har du rett til:

- innsyn i hvilke personopplysninger som er registrert om deg,
- å få rettet personopplysninger om deg,
- få slettet personopplysninger om deg,
- få utlevert en kopi av dine personopplysninger (dataportabilitet), og
- å sende klage til personvernombudet eller Datatilsynet om behandlingen av dine personopplysninger.

Hva gir meg rett til å behandle personopplysninger om deg?

Opplysninger om deg blir behandlet basert på ditt samtykke.

Oppgaven er meldt til Norsk senter for forskningsdata, NSD.

Hvis du skulle ha noen spørsmål kan du kontakte meg på mail eller telefon. Min veileder er Anne Synnøve Ekrene Hammer, førstelektor ved institutt for idrett, kosthald og naturfag. Hun kan nås på mail, aseh@hvl.no og telefon 55585937.

Med vennlig hilsen

*****

Jeg har mottatt og forstått informasjon om prosjektet og gir mitt samtykke til å delta i intervjuet. Jeg samtykker til at mine opplysninger behandles frem til prosjektet er avsluttet, juni 2019.

Signatur og dato

8.3 Vedlegg 3: Intervjuguide

Intervjuguide

Innledende spørsmål

- Hva slags utdanning har du?
- Hvor lenge har du undervist? I hvilke fag og på hvilke(t) trinn?
- Hva slags erfaring har du med seksualundervisning på ungdomstrinnet?
- Hvordan opplever du elevenes holdning/interesse for seksualundervisning?

Undervisningens Innhold

- Hva tenker du er målene med seksualundervisning på ungdomstrinnet? På barne- og mellomtrinnet?
- Hvilke temaer velger du å legge fokus på? Hvorfor?
- Hvilke temaer blir det brukt mindre tid på? Hvorfor?
- Hvordan inkluderes elevene i valg av innhold? Har de noen påvirkning?

Undervisningsmetoder

- Hvilke undervisningsmetoder velger du å bruke? Hvorfor?
- Både norsk, samfunnsfag, kroppsøving og krle har kompetansemål i læreplanen som dekker temaet seksualundervisning, jobber dere tverrfaglig? Hvorfor/hvorfor ikke?
- Flere organisasjoner tilbyr ferdige undervisningsopplegg, f.eks. uke 6, hva slags erfaringer har du med dette?
- Får du inn hjelp utenfra? Helsesøster/bror, MSO, skeiv ungdom, hva ser du som fordel/ulempe med dette?
- Hvis den brukes, hvordan brukes lærebok? Annet pensum?
- Hvordan inkluderes elevene i valg av undervisningsmetode? Har de noen påvirkning?